

AKP'NİN KADIN POLİTİKALARI

Handan ÇAĞLAYAN*

Başbakan Erdoğan'ın bir köylünün; "Anamızı ağılattınız sayın Başbakanım" sitemine karşın "Ananı da al git" demesi ya da kota isteyen kadın örgütlerine; "kadınlar mal mı ki kota istiyorsunuz" yanıtını vermesi, uzun yıllar hafızalardan silinmeyeceğe benziyor. Ancak AKP hükümetinin kadın politikaları bu tür arızı durumların ötesinde bir ilgiyi gerektiriyor. Çünkü AKP iktidarı döneminde kadınları ilgilendiren çok sayıda yasa çıkarıldı ve uygulanan politikalar kadınları fazlasıyla etkiledi. Anayasanın 10. maddesinin değiştirilmesi, Aile Mahkemelerinin kurulması ve yeni Ceza Yasasının çıkarılması gibi kadınlara yönelik ayrımcılığı ve şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik önemli yasal düzenlemeler gerçekleştirildi. AKP Hükümeti bu yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde, daha önceki hükümetlere oranla, kadın örgütleri ile daha fazla diyalog kurdu. Nitekim yeni TCK'nın aşağıda değinilecek olan radikal düzenlemelerinin ardında, kadın örgütlerinin yasanın hazırlanması sürecine aktif olarak dahil olabilmeleri bulunuyordu. Öte yandan kadınları ilgilendiren politikalar, bu tür olumlu yasal düzenlemeler ile sınırlı kalmadı. Nitekim sosyal devletin tasfiyesini, kamu harcamalarının kısılmasını, eğitim ve sağlık gibi alanların piyasalaşmasını öngören ekonomi politikaları, toplumun düşük gelirli kesimlerini olumsuz etkiledi; AKP iktidarı döneminde açlık ve yoksulluk sınırında yaşayanların sayıları hızla arttı. Yaklaşık bir milyon insanın açlık, 17 milyon kişinin de yoksulluk sınırının altında yaşadığı ülkemizde, sosyal devletin tasfiyesinin ve yoksullaşmanın etkisine, toplumun diğer dezavantajlı kesimleriyle birlikte en fazla kadınlar maruz kaldılar. Uygulandığı ülkelerde çalışma yaşamının esnekleşmesini ve iş güvencesinin ortadan kalkmasını öngören düzenlemeler 2004 yılında çıkan İş Kanunu ile bizim mevzuatımıza da girmeye başladı. Tasarı halindeki Kamu Personel Reformu yasası benzer bir düzenlemeyi, kamuda gerçekleştirmeyi öngörüyor. Henüz yürürlüğe girmemiş olan 5510 sayı-

* Dr.

lı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ise kimi istisnai olumlu düzenlemeler içerse de¹ esas itibarıyla çalışanların sosyal haklarının kısıtlanmasına hizmet edecek. Tüm bunların doğrudan veya dolaylı yollardan kadınlar açısından olumsuz sonuçlar doğuracağı açıktır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde AKP'nin kadın politikalarının, kadınların cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinde hukuki kazanımlar elde etmesini sağlarken, onları yoksullaştıran, sosyal ve ekonomik haklarını zayıflatan etkilerde bulunduğu belirtilebilir.

Bu makale esas olarak, AKP hükümetinin böylesi bir çelişkiyle malul kadın politikalarını, oluşumlarında yer alan etkenler bağlamında incelemeyi hedefliyor. Makalede bu çelişkinin, AKP'nin tutarsızlığı ya da kafa karışıklığından değil, bu politikaların, Türkiye'nin imzaladığı ya da taraf olduğu kadın-erkek eşitliğine ilişkin Pekin Deklerasyonu, CEDAW ve ek İhtiyari Protokol, ILO sözleşmeleri, AB uyum süreci gibi temel uluslararası düzenlemeler, hükümetin ekonomi politikaları ve kadın hareketi gibi birbirinden farklı dinamiklerin etkisiyle oluşmasından kaynaklandığı öne sürülmektedir. Bu dinamiklerin etkisi ile oluşan kadın politikalarına geçmeden önce AKP'nin parti ve hükümet programında kadınlara ne şekilde yer verildiğine bakılacaktır.

Parti ve Hükümet Programında Kadınlar:

AKP, liberal ekonomi politikaları uygulamayı benimsemiş muhafazakâr bir parti olarak tanımlanabilir. Benzer muhafazakâr partilere paralel şekilde, parti programında kadınlara ve cinsiyet eşitliğine yeterince yer verilmemiş; kadınlar daha çok aile ve annelik bağlamında AKP'nin ilgisine mahzar olmuşlardır. Parti programının temel haklar ve özgürlüklere ilişkin bölümde "Kadın, çocuk ve çalışma hayatına ilişkin hak ve özgürlük alanlarında uluslararası standartlar ülkemizde de eksiksiz uygulanacaktır." denilmekle yetinilmiş; kadın konusuna esas olarak sosyal politikalar ana başlığının altında yer verilmiştir. Bu bölümde; kadınların sorunlarının çözümünün önemine değinilirken birey olmalarının yanı sıra anne olmalarının önemine dikkat çekilmiştir:

"Kadınlar, sadece toplumumuzun yarısını oluşturdukları için değil, her şeyden önce birey oldukları ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde birinci derecede et-

1 Bunlardan birisi bilindiği gibi emzirme yardımına ilişkin düzenleme idi. Yeni yasa daha önce sadece sigortalı çalışanlar için geçerli olan emzirme yardımını hem artırıyor hem de bütün çalışanları kapsayacak bir hak haline getiriyordu. Ancak bu olumlu düzenleme daha yasa yürürlüğe girmeden, bütçe komisyonunda değiştirilerek öngörülen yardım miktarı azaltılmıştır.

kin oldukları için, yılların ihmali sonucu biriken her türlü sorunlarıyla ilgilenilmesi, Partimizin öncelik verdiği bir konudur.”

Parti programında kadın başlığının hemen ardından aile ve sosyal hizmetler başlığının gelmesi, kadına, annelik bağlamında yaklaşılmasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Partinin kadınlara ilgili gerçekleştirmeyi vaat ettiği hedefler arasında, kadınların kamusal alana eksik katılımını, onların ilgisizliğine bağlayan yanılıgılı yaklaşımlar ya da “Kadınların çalışma hayatı, çocuk ve aile sorumlulukları dikkate alınarak sosyal güvenlik ve çalışma koşullarında iyileştirme yapılacaktır” örneğinde olduğu gibi geleneksel cinsiyet rollerine paralel saptamalar bulunduğu gibi, eşit işe eşit ücret ilkesinin çalışma hayatında hakim kılınacağı, kadına yönelik şiddetin, cinsel ve ekonomik istismarın önleneyeği, kadın intiharları ile “töre ve namus cinayetleri”ne yönelik önleyici çalışmalar yapılacağı, kız çocuklarının okullaşma oranının arttırılacağı, şiddet maruz kalan kadınları koruyan programlar oluşturulacağı gibi kadın örgütlerinin talepleri ile çakışan vaatlerde de yer verilmiştir. Bunlar arasında özellikle Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile getirilen ilkelerin uygulanmasının sağlanacağı ve mevzuatımızda kadın aleyhindeki ayrımcı hükümlerin ayıklanacağı yönündeki hedefler özellikle dikkat çekmektedir.

AKP'nin hükümet programında yer alan kadın politikaları da parti programında dile getirilen hususların tekrar edilmesinden ibarettir. Programda kadının annelik rolü ön plana çıkarılarak ailenin toplumun temeli ve toplumsal dayanışmanın oluşmasında rol oynayan önemli bir kurum olduğunun ve hükümetin aile merkezli politikalar uygulayacağına altı çizilmiştir.

Sonuç olarak parti ve hükümet programının, AKP'nin muhafazakâr aile ideolojisi ile Türkiye'nin imzalayarak ya da taraf olarak yerine getirmekle yükümlü hale geldiği kadın erkek eşitliğine dair temel uluslararası düzenlemelerin eklektik bir yansıması olduğu belirtilebilir.

Türkiye'nin İmzaladığı ya da Taraf Olduğu Kadın-Erkek Eşitliğine İlişkin Temel Uluslararası Düzenlemeler

BM Kadın Gündemi ile CEDAW ve Ek İhtiyari Protokol

Onaylayan ülkelerdeki kadın politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol oynayan CEDAW, BM'nin ilkinin 1975 yılında Meksika'da gerçekleştirdiği Kadın Konferanslarının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Meksika'da gerçekleştirilen Dünya Kadın Konferansının ardından 1975-85 dönemi BM Kadın On Yılı ilan edil-

miş ve bu süre zarfında ulusal ve uluslararası düzlemde kadın-erkek eşitliğini sağlama yolunda çalışmalar yapılmıştır. İkincisi Kopenhag'da, üçüncüsü ise 1985 yılında Nairobi'de yapılan kadın konferanslarının en önemlisi 1995 yılında Pekin'de gerçekleştirileni idi. Pekin Konferansını ötekilerden ayıran özelliği, resmi delegasyonun yanı sıra hükümet dışı örgütlerden de kadınların katılabilmesi ve kadının ilerlemesi önündeki engellerin ortadan kaldırılması için bir "eylem platformu" oluşturulması kararıydı. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadınların durumunun iyileştirilmesi ve kadına yönelik şiddetle mücadelede hükümetlere önemli sorumluluklar yükleyen Pekin Deklerasyonu'na, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 183 ülke imza attı.

1979 yılında BM tarafından kabul edilip 1980 yılında yürürlüğe giren CEDAW söz konusu sürecin en önemli ürünüdür. Kadınların insan hakları temel bildirgesi niteliğinde olan ve onaylayan ülkelerinin kadın politikalarının oluşumunda belirleyici bir rol oynayan CEDAW, soyut bir eşitlik anlayışı yerine, eşitsizler arasında eşitsizliği sağlama hedefinden hareketle düzenlenmiştir. Sözleşme kadınlara karşı ayrımcılık ve şiddetin ortadan kaldırılması için hükümetlere somut adımlar atma yükümlülüğü vermektedir.

Türkiye 1985 yılında bu sözleşmeyi imzaladığında bazı maddelerine çekince koymuştu. Çekince konulmasının nedeni ise o dönem yürürlükte olan Medeni Kanunun Aile Hukuku bölümünün sözleşmenin öngördüğü eşitlik ilkelerinin bir kısmına aykırı nitelikte, kadınların aleyhine hükümler taşıyor olmasıydı.² Söz konusu çekinceler, Medeni Kanunun gözden geçirilerek değiştirilmesi ışığında Eylül 1999'da kaldırıldı. Ardından ek İhtiyari Protokol Temmuz 2002'de onaylandı ve AKP' iktidara geldikten hemen sonra, Ocak 2003'te yürürlüğe girdi. Bu gelişme AKP'nin kadın politikaları üzerinde belirleyici rol oynadı. Zira hükümet ihtiyari protokolü kabul ederek, kadının ilerlemesine ilişkin vaatlerini ve Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin gereklerini yerine getireceğini teyit etmiş oluyordu. Anayasanın 90. maddesinde yapılan değişiklik de bu durumu pekiştirdi. 2004 yılının Mayıs ayında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile CEDAW sözleşmesi de dahil olmak üzere temel hak ve özgürlükleri hedef alan uluslararası belgeler, tüm kanunların üzerine çıkarıldı. Böylece hükümet CEDAW'ın öngördüğü gibi kadınların her alanda maruz kaldıkları ayrımcılığı önlemekle ya-

2 Çekince konulan maddeler, kadınların hukuki ehliyeti kullanma, sözleşme yapma hakkı, ika-
metgâh seçimi, çocuklarla ilgili sorumluluklar, aile adı, iş ve meslek seçimi gibi bölümlerini
içeren 15. ve 16b maddeleri idi. Mevcut Medeni Kanun'da bu hususlar erkeğe üstünlük ta-
nıyan şekilde düzenlenmiş bulunmaktaydı.

sal olarak yükümlü hale geldi. Üstelik bu yükümlülüğünü yerine getirme konusunda da keyfiyet sahibi olamayacak, belirli periyotlarla denetlenecekti. Çünkü istihdamdan, eğitime, kadına yönelik şiddetle mücadelede siyasal temsile değin pek çok alanda hükümetlere yerine getirmeleri gereken yükümlülükler veren CEDAW'ın yaptırım gücü, temenniden ibaret değildir. Sözleşmenin 18. maddesi uyarınca taraf devletler, sözleşmenin ülkelerinde yürürlüğe girmesini takip eden bir yıl içinde, daha sonra dört yılda bir, dönemsel ülke raporlarını CEDAW komitesine sunmak zorundadır. Komite sözleşmenin 17. maddesi uyarınca kurulmuş olup, sözleşme hükümlerinin uygulanmasını denetlemekle görevlendirilmiş bir organdır. Komite, kadınların ilerlemesi ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması konusunda ülkelerin sağladıkları ilerleme ve karşılaşılan engelleri içeren ülke raporlarını görüşmekte ve çeşitli sorular yönelterek ülkenin kadın hakları konusunda ulaşılmış olduğu durumu analiz etmekte ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Türkiye 2. ve 3. raporlar ile 4. ve 5. raporlar birleştirilmiş olmak üzere beş rapor sunmuştur ve 6. raporu sunma hazırlığı içindedir.

Daha önceki hükümetlerin komiteye sunduğu raporlar ile CEDAW komitesinin hükümetlere yönelttikleri sorular ve tavsiyeler incelendiğinde, AKP'nin gerçekleştirdiği pek çok düzenlemede bu soru ve tavsiyelerin rolünü görmek mümkün olmaktadır.³

CEDAW'ın yanı sıra konumuz bağlamında yer alan BM sözleşmeleri arasında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşmesi Haziran 2003 onaylanmıştır. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ise aynı yıl onaylanmış olmakla birlikte bazı maddelerine çekince konmuştur. Söz konusu bağlamda Avrupa Konseyi'nin Avrupa Sosyal Şartına da değinmek gerekir. Türkiye Avrupa Sosyal Şartını 1961 yılında imzalamış ve birçok çekince koymak kaydıyla 1989'da da onaylamıştır. Avrupa Sosyal Şartı, AB'nin başvuru kaynak-

3 Raporlar, komitenin soruları ve tavsiyeleri ile ilgili olarak bkz: Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi komitesine (CEDAW) Sunulan 2. ve 3. Birleştirilmiş Dönemsel Ülke Raporu, Sunumu, Savunulması ve Komitenin Değerlendirmesi, KSSGM yayını, TAKAV Matbaacılık;

Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Altıncı Periyodik Türkiye Raporu, 2007 Ankara (yayınlanmamış olan bu rapor, KSGM'nin raporu tartışmak üzere çeşitli katılımcıları davet ettiği toplantıda dağıtılmıştır).

Yayınlanmamış CEDAW Gölge Raporu, Kasım, 2004.

Yayınlanmamış Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi (CEDAW) 32. Oturum, CEDAW Komitesinin Türkiye'nin sunduğu 4. ve 5. Birleştirilmiş Raporuna İlişkin yorum ve tavsiyeleri.

larından birisi durumundadır. Türkiye'nin çekince koyduğu maddelerden birisi de hamile kadın çalışanların korunmasına ilişkin 8. maddesi olup, bu madde üzerindeki çekince AKP iktidarı döneminde de kaldırılmış değildir. Türkiye'nin imzalamış olmakla birlikte henüz onaylamadığı Avrupa Sosyal Şartı Ek Protokolü, Avrupa Sosyal Şartı ile güvence altına alınan ekonomik ve sosyal hakların korunmasını genişletmeyi amaçlamaktadır. Türkiye sosyal haklar tanımını, yoksulluktan koruma, cinsel tacize karşı koruma, insan onuruna yaraşır konutta yaşama hakkı ve benzeri hakları da kapsayacak şekilde genişleten Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartını imzalamaya yanaşmamıştır.⁴

ILO Sözleşmeleri

AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılı itibarıyla Türkiye ILO'ya ait 40 sözleşmeye taraf bulunmaktaydı. Bunların arasında çalışan kadınların haklarına ve çalışma hayatında kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına ilişkin hükümler içerenlerin başında 1935 tarihli ve 45 sayılı Yer altı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Sözleşmesi, 1951 tarihli ve 100 sayılı Eşit Değerde İş İçin Kadın ve Erkek İşçiler Arasında Ücret Eşitliğine İlişkin Sözleşme, 1958 tarihli ve 111 sayılı İş ve Meslek Bakımından Ayrım hakkındaki sözleşmeler gelmektedir. Öte yandan konumuz açısından önem taşıyan 1981 tarihli ve 156 sayılı Ailevi Sorumluluklara Haiz Çalışanlar Sözleşmesi ile 3, 103 ve 183 sayılı Analığın Korunması Sözleşmesi halen Türkiye tarafından onaylanmamıştır. AKP'de bu yönlü bir eğilim göstermemiştir.

AB Adaylık Süreci:

Türkiye'nin uzun yıllara dayanan AB serüveni, 1999 yılında Helsinki Zirvesinde AB Konseyi tarafından aday ülke ilan edilmesiyle yeni bir aşamaya girdi. 2004 yılında müzakere sürecinin başlayacağı ilan edildi ve süreç Ekim 2005 tarihinde de başladı. Türkiye'nin AB müzakere sürecinin konumuz açısından önem taşıyan iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi müzakere başlıklarından birisini kadın-erkek eşitliğinin oluşturacak olmasıdır. Bu durum Türkiye'nin bütün yasal mevzuatını AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesini, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde AB normlarının esas alınmasını içermektedir. Türkiye'nin kendisini uyarlamak zorunda olduğu Avrupa Birliği fırsat eşitliği politikalarının temeli 1957 tarihli Roma Anlaşmasına dayanıyor. Anlaşmanın 119. maddesi ile getirilen düzenlemeye göre üye ülkeler, kadınlara ve erkeklere "eşit iş için eşit ücret" öden-

4 Şenol, Nevin vd. Avrupa Birliğine Giriş Sürecini İzleme Programı, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi-Açık Toplum Enstitüsü, 2006, İstanbul, ss.: 10-11

mesini sağlamak ve bu uygulamayı sürdürmekle yükümlüdür. Takip eden yıllarda topluluk sosyal konulara daha duyarlı hale gelmiş, 1974 yılında kabul edilen Sosyal Eylem Programına “kadın politikası” dahil edilmiştir.⁵ Avrupa Birliği’nin fırsat eşitliği politikaları istihdam konusuna odaklanmaktadır. Aşağıda değinileceği gibi bunun nedeni Avrupa Birliğinin esas olarak piyasa merkezli bir birlik olmasıdır. Adalet Divan Kararları ve 1970’li yıllardaki güçlü kadın hareketinin etkisiyle 1975 yılında 119. maddeyi yeniden yorumlayan ve kapsamını genişleten bir dizi yeni Direktif kabul edilmiştir.⁶ 1982 yılından itibaren ise Kadınlar İçin Fırsat Eşitliği Eylem Programları geliştirilmeye başlanmıştır. 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşmasıyla eşitliğin topluluğun bütün faaliyetlerine dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. Birliğin 2001-2005 dönemini kapsayan kadın erkek eşitliğine yönelik 5. Eylem Programı da bu karar doğrultusunda belirlenmiştir.⁷

İkinci boyut ise AB’nin aday ülkelere toplum örgütleri ile sıkı diyalog ve işbirliği içinde çalışmalarını öneriyor olmasıdır. Bu ikinci hususun önemi, Türkiye’nin AB normlarına uyum için yapacağı düzenlemelerle ilgili süreçlere kadın örgütlerinin katılımını zorunlu kılmasından kaynaklanmaktadır.

AB’ye adaylık sürecinde kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik doğrudan ve dolaylı olarak nasıl bir mekanizma işleyeceğine geçmeden önce AB’nin kadın erkek eşitliği perspektifinin yukarıda da belirtildiği gibi piyasa mantığının sınırlılıklarıyla malul olduğunu, temel ilkenin piyasa ekonomisi olmasından dolayı kadınlara ancak kadın-piyasa-verimlilik üçgeninde, piyasa ve verimliliğin eşitlik politikaları ile uzlaşabildiği noktalarda belli açılımlar sağlandığını ve bu nedenle kadın hareketinin eleştirilerine hedef olduğunu belirtmek gerekir.⁸ Üstelik AB’nin işleyişi hükümetler ve devletler düzeyinde olduğu için “yurttaş katılımı”na kapalıdır

5 Avrupa Birliğinin Eşitlik Politikalarının gelişimine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: Şenol, Nevin vd. Avrupa Birliğine Giriş Sürecini İzleme Programı, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi-Açık Toplum Enstitüsü, 2006, İstanbul

6 Söz konusu direktifler; Eşit değerde işe eşit ücret ilkesi, İşe başvuruda, mesleki eğitim ve işte yükselmede ve çalışma koşullarında kadın ve erkekler için eşit muamele, Gebe, doğum yapmış ve emzikli kadın çalışanların, çalışma hayatında sağlık ve güvenlik koşullarının iyileştirilmesi, Cinsiyet Temelinde ayrımcılık davalarında ispat yükü, Kısmi zamanlı işçilere karış ayırım yapmama, Ebeveyn izni, Mesleki (özel) sosyal güvenlik sistemlerinde kadın ve erkeklerle eşit muamele ilkesi gibi başlıklardan oluşmaktaydı.

Kaynak: Şenol, Nevin vd., age

7 Terz, Özlem, “Avrupa Birliği’nde Toplumsal Cinsiyet Politikaları”, Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar, (der) Bertay, Fatmagül vd., KA.DER, 2004, ss.: 123-138

8 Bknz.: Selma Acuner, Yapıcı Sabırsızlık, KA.DER yayını, 2006, ss. 21, 23

ve böylesi kurumsal bir işleyişin ataerkil örüntülerden azade olması da beklene-
mez. Yine de tüm bunlara rağmen kadınların çabaları sonucunda AB bünyesinde
cinsiyet eşitliği gündemi oluşturulabilmiştir. Bu tür açılımların sağlanmasında
1990 yılında oluşturulan Avrupa Kadın Lobisi (AKL) önemli bir rol oynamıştır ve
halen de oynamaya devam etmektedir. AKL, aralarında Türkiye’li kadın örgütle-
rinin de bulunduğu 4000 kadın örgütünün şemsiye örgütü durumundadır.

Sınırlılıklarına ve piyasaya odaklı olmasına rağmen AB’nin kadın-erkek eşitliği
konusunda oluşturduğu direktifler, mevzuat ve standartlar üye ve adaylık sürecin-
deki ülkelerde önemli değişimlere vesile olabilmektedir. Kaldı ki adaylık süreci bir
uyum süreci olarak değerlendirildiğinden, aday ülke bütün mevzuatını başta Ko-
penhag Kriterleri olmak üzere AB normlarına göre yeniden düzenleme zorunlu-
luğu ile karşı karşıyadır.

AB’nin kadınlara yönelik eşitlikçi düzenlemeleri ağırlıklı olarak çalışma ya-
şamına ilişkindir. Bunların yanı sıra cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele, eği-
tim, kadın kaçakçılığı ve aile içi şiddete ilişkin düzenlemelerde bulunmaktadır.

AB sürecinin kadın-erkek eşitliği yönünde aday ülkeler üzerindeki doğrudan
ve dolaylı etkileri Katılım Ortaklı Belgeleri (KOB) ve İlerleme Raporları (İR) ve Ul-
sal Programlar (UP) aracılığı ile irdelenebilir. Türkiye açısından ilk Katılım Ortak-
lığı belgesi 2001 tarihli. Daha sonra bu belge Nisan 2003 ve Kasım 2005 yıl-
larında revize edilmiştir. Kadın-erkek eşitliği konusu birinci KOB da ve revize edil-
miş haliyle 2. belgede orta vadeli hedefler arasında yer almış bulunmaktaydı. An-
cak Acuner’in belirttiğine göre o dönemde AB Genel Sekreterliğindeki resmi top-
lantılara katılabilen az sayıdaki kadın hareketi temsilcileri ve Bakan Danışmanla-
rı, dönemin Kadından Sorumlu Devlet Bakanı ile işbirliği sağlayarak Medeni Ka-
nun, Anayasa 10. madde, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün teşkilat yasası
gibi konuların öncelikli hedefler arasına alınmasını sağlamışlardı.⁹ 2005 yılında-
ki KOB’da ise kadın-erkek eşitliğine demokrasi ve hukukun üstünlüğü başlığı al-
tındaki öncelikli hedefler arasında yer verildi. Bu gelişmede olduğu gibi 2006 iler-
leme raporunun hazırlanmasında da Türkiye’deki kadın örgütlerinin AKL (Avru-
pa Kadın Lobisi) dolayısıyla yürüttüğü lobi çalışmasının önemli rolü oldu.¹⁰

AB müktesebatının üslenilmesine ilişkin taahhütler Ulusal Programlarda (UP)
dile getirilmektedir. Ülkemizde ilk UP 2001 de, ikincisi ise 2003 yılında açıklan-
mış üçüncüsü ise 2006 yılında hazırlanmıştır. Türkiye Şubat 2003’te Bakanlar
Kurulu kararı ile AB’nin sosyal politika programlarından olan Cinsiyet Eşitliği

⁹ Bknz. Acuner, age, ss: 37

¹⁰ KADER-Ankara’dan İlnur Üstün ile yapılan görüşme, 15 Haziran 2007

Topluluk Programına katılmış bulunmaktadır.

AB ilerleme raporları ise, aday ülkenin taahhütlerine ne denli yerine getirdiğinin değerlendirmesini içerir. 2005 tarihli 8. ilerleme raporunda yeni TCK'nın yürürlüğe girmesinin bazı önemli iyileştirmeler sağlanmasına karşın kadın hakları konusunda kaydedilen gelişmelerin az olduğu, Türkiye'deki kadınlar açısından endişe yaratmaya devam eden başlıca alanların aile içi şiddet, "namus cinayetleri", yüksek okuma-yazma bilmeme oranı, yerel yönetimler, ulusal parlamento ve çalışma yaşamına eksik katılım sağladıkları belirtilmiş ve durumun iyileştirilmesi için gerekli somut önlemler sıralanmıştır.¹¹

2006 yılı İlerleme Raporunda da Ekonomik ve Sosyal Haklar başlığı altında, yasal çerçevenin uygulama sorununa, sığınma evlerinin yetersizliğine, "töre cinayetleri ve aile baskısı sonucunda meydana gelen kadın intiharları"na, kadınların parlamento ve yerel yönetimlerde temsil oranında düşüklüğe, iş gücü piyasasında ayrımcılığın hakim olmasına, kadınların işgücüne düşük katılım oranına ve KSGM'nin kurumsal kapasitesinin düşüklüğüne vurgu yapılmış ve şu saptamaya yer verilmiştir:

"Genel olarak, Türkiye'de kadın hakları konusunda artan bir kamuoyu duyarlılığı oluşmuştur. Ancak, özellikle ülkenin yoksul bölgelerinde kadın haklarına tam saygı kritik bir sorun olmaya devam etmektedir. Yasal çerçeve genel olarak tatmin edici olsa da uygulama yetersiz kalmaktadır."¹²

İlerleme raporlarında yer alan saptamalar ve önerilen önlemler, Türkiye'deki kadın örgütlerinin taleplerinin kadın-erkek eşitliğine ilişkin taleplerini daha güçlü bir şekilde dile getirmelerine de vesile olmaktadır. Bugün özellikle kadın-erkek eşitliği yönünde yasal kurumsal düzenlemeler için baskı grubu şeklinde çalışan kadın örgütleri, KOB'da dile getirilen hedeflere ulaşma yönünde hükümeti somut adımlar atmaya çağırmaktadırlar.

Kadın Hareketi:

Türkiye'de doğrudan kadınları ilgilendiren gündemlerin kamuoyuna yansıtacak kampanyalar haline getirilmesi 1980'li yılların ikinci yarısında gerçekleşti. Türkiye'nin 1985 yılında CEDAW'ı onaylaması da kadın hareketinin canlanmasında rol oynadı. Kadınlar CEDAW'ın iç hukukta uygulanması için bir dilekçe kampanyası düzenlediler. 12 Eylülün ardından düzenlenen ilk kitlesel eylemler-

11 Bknz. Acuner, age, ss: 49-50

12 2006 yılı İlerleme Raporu resmi olmayan çevirisi. Kaynak: www.tobb.org.tr/abm/haberler

den biri olması itibarıyla bu kampanya önemliydi. Kampanya hedefleri doğrultusunda Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği (AKKD) kuruldu. Kadına yönelik şiddetin kamuoyunun gündemine girmesi ise 1987 yılında Dayağa Karşı Kampanya sayesinde gerçekleşti. Ayrıca Medeni Kanunun değişmesi, Ceza Kanunda yer alan ayrımcı maddelerin saptanarak bunların değişmesi amacıyla kamuoyu oluşturulması, kadına yönelik şiddete karşı koruma mekanizmalarının oluşturulması yönünde kayda değer çalışmalar yapıldı. Bu doğrultudaki ilk kazanım TCK'nın tecevüze uğrayan kadının fahişe olması durumunda ceza indirimi öngören maddesinin yürürlükten kaldırılması oldu. Bu değişikliğin sağlanması için etkileyici gösteriler ve toplantılar düzenlenmiş, göz altına alınan ve hatta tutuklanan kadınlar olmuştu. Benzer bir kampanya da Medeni Kanun'un kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan maddesine karşı yürütüldü. 1989 yılında İstanbul'da cinsel tacize dikkat çekmek amacıyla "Cinsel Tacize Hayır Kampanyası" düzenlenerek kadınlara mor iğne dağıtıldı. Bu dinamizme, çeşitli perspektiflere sahip kadın dergilerin yayınlanmaya başlanması eşlik etti.

1980'lerin sonuna gelindiğinde kadın hareketi cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddeti ilişkin bir duyarlılık yaratmayı başarmıştı. Bu dinamizm Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin ya da üniversitelerde kadın araştırma ve uygulama merkezlerinin açılması gibi kurumlaşma yönünde adımların atılmasını sağladı. 1990 yılında şiddete uğrayan kadınlar için danışma ve dayanışma merkezi olarak İstanbul'da Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı kuruldu. Ardından da 1992 yılında Ankara'da Kadın Dayanışma Vakfı kuruldu.

1980'lerdeki yoğun eylemlilikler kadına yönelik şiddeti görünür kılmıştı. 1990'lı yıllardan itibaren ise çözümler üzerine yoğunlaşma başladı. Bu yıllarda bağımsız kadın örgütlerinin yanı sıra barolar gibi meslek örgütlerinde de kadına karşı şiddetin önlenmesine yönelik kadın merkezi türünden kurumlaşmalara gidildiği görüldü. Şiddetle ilgili kurumsallaşmanın önemli adımlarından birisini 1998'den itibaren gerçekleştirilmeye başlanan Kadın Sığınakları Kurultayları oluşturdu.¹³

1990'lı yıllarda feminist hareket daha çok kurumsal çalışmalara evrilip, çoğu kadın örgütü bir baskı grubu şeklinde çalışmayı sürdürürken, doğrudan kadın hareketinin taleplerini dillendirmeyen İslamcı kadınlar ile Kürt kadınları sokaklara çıkmaya başladılar. Kürt kadınlarının 1990'lardan 2000'lerin ortalarına değin

13 Bknz. Özkan-Kerestecioğlu, "1990'larda Kadın Hareketi: Demokrasi ve Eşitlik", Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar, (der) Bertay, Fatma-gül vd., KA.DER, 2004, ss.: 77

kesintisiz bir şekilde devam eden soysal ve politik etkinliklerinin, zaman içinde kadına dair bir gündemi de barındırmaya başladığı görüldü.¹⁴ Sol siyaset ve işçi hareketinde ise kayda değer bir kadın gündemi oluşamadı. KESK çalışma hayatındaki eşitsizliklere, yoksulluğa ve yeni ekonomi politikalarının kadınlar ve tüm çalışanlar üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çeken kampanyalar düzenledi. Yoksulluk, savaş ve kadına yönelik şiddete karşı taleplerle düzenlenen Dünya Kadın Yürüyüşü süreci de toplumsal ve siyasal talepler ile kadına yönelik şiddete son verilmesini isteyen taleplerin bir arada dillendirilmesine vesile oldu.

Bugün pek çok konuda farklılıklarına rağmen kadınların ortak davranabildikleri platformlar oluşturulabilmektedir. Amerika'nın Irak'ı işgaline karşı oluşturulan barış platformları İslamcı, Kürt ve feminist kadınları buluşturabilmişti. Kürt kadınları ile feminist hareket özellikle kadına yönelik şiddet, kadın intiharları ile namus adına işlenen cinayetler konularında ortak hareket etmektedirler. Bütün farklılıklarına rağmen kadın örgütleri aile içi şiddet, namus adına işlenen cinayetler, eğitimde cinsiyet ayrımcılığı, yerel yönetimlerde, mecliste ve çalışma yaşamında eksik temsil gündemlerinde ortaklaşmaktadırlar. AKP iktidarı döneminde azalmış olmakla birlikte İslamcı kadınlar başörtüsü taleplerini sürdürmekteyken, Kürt kadınları daha çok barış talebini ön plana çıkarmaktadırlar. Halen Türkiye'de 300'ü aşkın kadın örgütü bulunmaktadır. 1980'li yıllarda kadın örgütlerinin daha çok büyük kentlerde toplanmasına karşın, bugün ülkenin bir çok kentine ve kasabasına yayılmış durumdadır.

Türkiye'deki kadın örgütleri son yıllarda uluslararası platformlarda da yer almaktadırlar. Örneğin AP kadın-erkek eşitliği Komisyonu ve diğer bir çok AB kurumu ile doğrudan çalışmaktadır. 2004 yılında AKL'ye üye olunarak Türkiye Ulusal Koordinasyonu kuruldu. AKL yönetim kurulunda bir temsilcileri bulunmaktadır. Dolayısıyla AB düzeyindeki eşitlik politikalarına oy hakkı ile müdahil olmaktadır. Bu açıdan kadın örgütleri, AB'nin Türkiye'ye ilişkin değerlendirmelerini olduğu kadar, Türkiye'nin uyum sürecinde yerine getirmesi gerekenleri de yakından izlemektedir.¹⁵

14 Kürt kadınlarının ajandalarına kadınlara ilişkin taleplerin de girmesi sürecine ilişkin olarak bkz. Çağlayan, Handan, Analar Yoldaşlar Tanrıçalar, Kürt Hareketinde Kadınlar ve Kadın Kimliğini Oluşumu, İletişim, 2007

15 15 Haziran'da görüşülen KADER-Ankara üyesi İlknur Üstün, Avrupa Parlamentosunun Türkiye'de kadın-erkek eşitliğine ilişkin son değerlendirme raporunun hazırlanması esnasında, Türkiye'li kadın örgütlerinin AP üyesi Emine Bozkurt ile sıkı diyalog kurmalarının, raporun somut sorunları ve gerçekçi çözüm önerilerini içerecek şekilde hazırlanmasını sağladığını belirtti.

AKP İktidarının Kadın-Erkek Eşitliğini Sağlamaya ve Kadına Yönelik Şiddeti Önlemeye Yönelik Hukuksal Düzenlemeleri

AKP iktidarı döneminde gerçekleştirilen kadın-erkek eşitliğini sağlamaya ve kadına yönelik şiddeti önlemeye yönelik hukuksal düzenlemelere geçmeden önce bu hükümet iş başına gelmeden önce kabul edilen ve AKP'nin yasal düzenleme ve uygulamalar üzerinde pozitif etkide bulunan iki düzenlemeden söz etmek gerekir. Bunlar 1998 yılında çıkarılan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile yeni Medeni Kanundur. Ailenin Korunmasına Dair Kanunun amacı kadına ve çocuğa yönelik aile içi şiddeti önlemeye hizmet edecek bir çerçeve oluşturmaktır. Yasanın, şiddeti sadece eşlerden biriyle sınırlı tutmayıp "aynı çatı altında yaşamama" kavramını kullanması, şikayetin mutlaka mağdur tarafından yapılmasının zorunlu olmaması, mahkemenin şikayeti haklı bulunduğu takdirde, şiddet uygulayanı evden uzaklaştırma kararı alabilecek olması gibi düzenlemeleri, önemli yeniliklerden idi.

2002 yılında kabul edilen yeni Medeni Kanun ise, kadının toplumsal konumunu iyileştirmeye yönelik kapsamlı bir düzenleme niteliğindedir ve özellikle iki açıdan daha sonraki süreci de etkileyecek öneme sahiptir. Bunlardan birisi kadın hareketinin yasanın mecliste görüşülmesinden yürürlüğe girmesine kadar aktif bir şekilde sürece müdahil olmalarıdır.¹⁶ İkincisi ise Medeni Kanunun getirdiği yeniliklerdir. Medeni Kanun ile getirilen yenilikler, Türkiye'de uzun yıllardan beri kadın örgütlerince talep edilen düzenlemelerdir.¹⁷ Kadın hareketinin sürece müdahil olması ve söz konusu yenilikler, AKP hükümeti dönemindeki yasal düzenlemelerin içeriğini ve yasalaşma sürecini etkiledi. AKP hükümeti, CEDAW ve ek İhtiyari Protokol ile AB uyum sürecinin verdiği yükümlülükler ile kadın hareketinin etkin mücadelesi sonucunda yeni yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirdi. Bunların başında Anayasa değişikliği, yeni TCK'nın çıkarılması, Aile Mahkemelerinin kurulması gelmekteydi. Aile Mahkemeleri, Medeni Kanununda yapılan değişikliğin ardından aile içi anlaşmazlıklara bakmak ve kadınlar lehine gerçekleştirilen yasal uygulanmasını sağlamak amacıyla 2003 yılında kuruldu. Diğer düzenlemeler ise aşağıda ele alınmaktadır.

16 Bu doğrultuda İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezinin koordinasyonunda 119 bin kadının imzasının yer aldığı dilekçe kampanyasının yanı sıra 126 kadın grubunun gerçekleştirdiği toplantılar, faks kampanyaları, açıklamalar, konunun görüşüldüğü meclis komisyonu ile TBMM başkanlığı ziyaretleri düzenlenmişti.

17 Medeni Kanunun yasalaşması için kadın örgütlerinin yürüttükleri mücadele ve getirilen yeniliklerin içeriğine ilişkin bkz: Berktaş, Fatmagül vd., Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar, KA.DER, 2004

Anayasa Değişikliği:

2004 yılında Anayasanın iki maddesinde yapılan değişiklikler konumuz açısından önemlidir. 90. madde değişikliğine yukarıda değinildi. Değiştirilen diğer bir madde ise eşitlik ilkesini düzenleyen 10. madde idi. Bu madde kadın-erkek eşitliğine vurgu yapmaktadır. Değişiklik ile “devlet, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında sorumluluk yüklenmiş oldu. Bu madde değişikliği uzun süreden beri kadın örgütlerince talep edilmekteydi ve maddenin değiştirilmesi süreci yoğun tartışmalara sahne oldu. Kadın örgütlerinin yasa maddesine “pozitif ayrımcılık” ya da “olumlu eylem” ifadelerinin dahil edilmesi yönündeki talepleri önce dikkate alındı, ardından Anayasa Komisyonu aşamasında maddeden çıkarıldı. Kadın örgütlerinin bütün çabalarına rağmen eşitliği sağlama yükümlülüğünün nasıl yerine getirileceği ve pozitif ayrımcılık ilkesi madde yer almamış olsa da söz konusu değişiklik önemli bir gelişme idi.

Yeni Ceza Kanunu

Medeni Kanun sürecindeki kadar yoğunlukta olmasa bile yeni Ceza Yasasının çıkartılmasında da kadın hareketinin etkisi oldu. Medeni Kanunun çıkmasından sonra, kadın örgütlerince TCK Kadın Çalışma Grubu oluşturuldu ve bu grup 2003 yılında TCK Kadın Platformuna dönüştürüldü. Platform yeni TCK'ya ilişkin yoğun çalışmalar yürüttükten sonra tanımlanan değişiklik talepleri Meclis Adalet Komisyonuna iletilti. Bu talepler kısmen de olsa 2005 yılında çıkarılan yeni TCK'ya yansdı.

Yeni TCK'nın en önemli yeniliği, cinsel suçların öncekinde olduğu gibi kamuya karşı işlenmiş suç olmaktan çıkartılarak “kişilere karşı suçlar” kapsamına alınması oldu. Özkan-Kerestecioğlu'nun da altını çizdiği gibi böylece kadınların bedenlerine müdahale yoluyla işlenen suçların cezalandırılması, genel ahlâk ya da toplum düzeni gibi kadınların bireyselliğini yok sayan değerlerle değil, kadını bağımsız bir özne olarak gören ve onun bedensel ve cinsel bütünlüğünü gözetten bir anlayışla gerekçelendirilmiş oldu.¹⁸ Yeni TCK'nın en önemli yeniliklerinden birisini evlilik içi tecavüzün suç sayılması oluşturdu. Bu düzenleme, evlilikte kocayı karısı üzerinde yetki sahibi, kadını ise kocasının cinsel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü gören geleneksel aile yaklaşımı karşısında hayli radikal bir reform niteliği

18 Bknz. Kerestecioğlu, “1990'larda Kadın Hareketi: Demokrasi ve Eşitlik Talebi”, Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar içinde, (der.) Berktaş, Fatmagül vd. KA.DER, 2004

taşıymaktaydı. Yeni kanunda evli/bekâr kadınlar ile bakire olan ve olmayan kadınlar arasında yapılan ayrımın kaldırılmış olması da eşitlik hedefi açısından önemli bir adım niteliğindedir. Kadın örgütlerinin ve KESK'in çabaları sonucunda iş yerinde cinsel taciz de suç olarak yeni ceza yasasına girdi. Önceki düzenlemede namus ve töre saikiyle işlenen cinayetlerde "haksız tahrik" indiriminin uygulanıyor olması, kadın örgütlerinin protestolarına konu olduğu gibi kadın erkek eşitliği yönündeki uluslararası denetim süreçlerinde de dile getiriliyordu. Yeni TCK bu ayrımcı uygulamaya son verdi. Bunların yanı sıra yeni TCK'da kadınların tecavüzcüleriyle evlendirilmelerine yol açan düzenlemeye son verilmesi, birden çok evliliğin cezalandırılması, yetkili hakim ve savcı kararı olmadan bekâret kontrolü yapılmasının yasaklanması gibi hükümlere de yer verildi.

Belediye Kanunu

1980'li yılların ikinci yarısından itibaren kadına yönelik şiddeti kamuoyunun gündemine getiren kadın örgütlerinin taleplerinin başında sığınma evlerinin açılması gelmekteydi. Bu husus aynı zamanda hem CEDAW Komite raporlarında hem de AB uyum sürecinde gündeme gelmekteydi. 2004 yılında kabul edilen Belediye Kanunu, kısmen bu taleplere yanıt oluşturabilecek bir düzenlemeye yer verdi. Yasaya göre Büyükşehir Belediyeleri ile nüfusu 50.000'in üzerinde olan belediyeler kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açmakla yükümlü kılındı.

Böylesi yasal bir düzenlemenin getirilmiş olması olumlu bir gelişme idi ancak, halen yasa gereği sığınma evi açmakla yükümlü tutulan belediyelerin bu yönlü bir girişimde bulunmamış olmaları, yasanın uygulanması sorununun orta yerde durduğunu göstermektedir. Halen Başbakanlık SHÇEK bünyesinde hizmet veren kadın konukevlerinin sayısı 17'dir. Toplum örgütleri bünyesinde ise 13 kadın sığınma evi bulunmaktadır.

İş Kanunu

Cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddete dair hükümler içermesi açısından 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı yeni İş Kanununa da değinilmesi gerekir. Yeni İş Kanununda, iş ilişkisinde cinsiyete dayalı ayırım yapılamayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık durumunda, feshin geçerli bir nedene dayandığını ispatlama yükümlülüğü işverene verilmiştir. Daha önceki yasalarda hiçbir şekilde yer almamış olan "iş yerinde cinsel taciz" in yeni yasaya girmiş olmasını, hükümetin uymakla yükümlü olduğu uluslararası normlar ile birlikte KESK'in yoğun çabalarının da rolü olduğu belirtilmelidir. KESK, kuruluşun-

dan itibaren çalışma yaşamında cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve çalışan kadınların sosyal haklarının genişletilmesi yönünde etkili kampanyalar yürütmüştür. Öte yandan yeni İş Kanununda hamile ve emzikli annelerin çalıştırılma koşullarına ilişkin olumlu düzenlemelere de yer verilmiştir. Çalışan kadınların doğum öncesi ve sonrası izin süresi 16 haftaya çıkarılmıştır. Yeni İş Kanununda kadın işçiler için 16 haftaya çıkarılan doğum izni, 2004 yılında yapılan yasal düzenleme ile devlet memurlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

KESK'in ve kadın örgütlerinin halen üzerinde durdukları bir husus da çocuk bakım yükümlülüklerinin sadece anne üzerinden tanımlanmaması, "ebeveyn izni"nin düzenlenmesidir. AKP'nin parti ve hükümet programında yer verdiği aile yaklaşımına uymayan bu düzenlemenin de zaman içinde hem KESK ve kadın örgütlerinin talepleri hem de hükümetin uymakla yükümlü olduğu uluslararası normların gereği olarak hayata geçirileceğini düşünebiliriz. Ancak İş Kanunundaki olumlu düzenlemelerin çalışma yaşamını bir bütün olarak etkilemesini beklemek gerçekçi olmayacağıın altını çizmekte de fayda vardır. Başka bazı düzenlemeler yapılmadığı ve önlemler alınmadığı takdirde İş Kanundan ancak çok sınırlı sayıda kadın emekçi yararlanabilecektir. İş Kanununun kapsamı dardır. Ancak belirli sayıda çalışanın bulunduğu iş yerlerinde uygulanabilecektir. Kadınlar ise çoğunlukla küçük işletmelerde ve kayıt dışı sektörde çalıştıkları için bu yasanın ve onun sağladığı güvencelerin kapsamına girememektedirler.

İşyerinde cinsel taciz konusunun yasaya girmesi önemli olmakla birlikte, suçun açık bir şekilde tanımlanmamış olmasının yasa maddesini uygulamayı güçleştireceği açıktır. Hükümetin kadına yönelik şiddetle mücadelede altına girdiği taahhütleri yerine getirmek üzere yukarıdaki yasal düzenlemelerin yanı sıra çeşitli bakanlıklar ve merkezi bürokratik kurumlar aracılığıyla çeşitli kampanya, eğitim çalışması gibi çalışmalar yürüttüğünü de belirtmekte fayda var. Bu kampanyalardan birisi Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler işbirliği ile 2004 yılında başlatılan "Kadına Yönelik Şiddete Son" kampanyası olup halen sürmektedir.

Kadın Politikasının Ulusal Düzeyde Kurumsallaşması

Türkiye'de kadın konularının politika ve planlama açısından bağımsız bir problem olarak kabulü, ilk kez CEDAW'ın onaylanmasını takip eden 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1990 dönemi) ile olmuş ve bu konu, daha sonraki beş yıllık kalkınma planlarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur. Kadın konularının devlet politikasını ilgilendiren bir konu olarak kabul edilmesi, 1990 yılında Kadı-

nın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü/KSSGM'nin ulusal bir mekanizma olarak kurulmasına zemin oluşturmuştur. Kadın-erkek eşitliğine ilişkin ulusal politikaların belirlenmesi ve yapılan çalışmaların koordinasyonunun sağlanması amacıyla kurulan KSSGM önce Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde oluşturulmuş, 1991'de Başbakanlığa bağlanmış olup Devlet Bakanlığı bünyesinde bulunmaktadır. Kurulduğu günden itibaren KSSGM ile en büyük eleştiri bir teşkilat yasasının, yeterli bütçe ve personelinin bulunmaması oluşturmuştur. Devlet kurumları arasında koordinasyon sağlayan, toplum kuruluşlarıyla iletişim içinde olan, eğitim ve araştırmaları destekleme organı gibi hareket eden ve KSSGM'nin teşkilat yasası nihayet 2004 yılında çıkartılmıştır. KSSGM'nin kapasitesinin artırılmasına yönelik olarak 1993 yılında başlatılan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Kadının Kalkınmaya Entegrasyonu Projesi kapsamında, Devlet İstatistik Enstitüsünde bir kadın birimi oluşturulmuş ve cinsiyet temelli istatistiklerin üretilmesi çalışmalarına başlanmıştır. Aynı projenin katkısı ile AÜ ve ODTÜ bünyelerinde kadın çalışmaları merkezlerinin açılmasına destek olunmuştur.¹⁹

Özellikle feminist örgütler olmak üzere kadın örgütleri başlangıçta KSSGM'ye mesafeli yaklaşmış olmalarına karşın zaman içinde daha fazla diyalog ve işbirliği geliştirdiği görülmektedir. AB üyelik sürecinin devletin toplum örgütleri ile diyalog kurması yolundaki direktifinin yerine getirilmesinde KSSGM teşvik edici bir rol oynamaktadır.

Görüldüğü gibi AKP iktidarı döneminde CEDAW gibi yaptırım gücü olan BM sözleşmelerinin, AB adaylık sürecinin ve Türkiye kadın hareketinin etkisi ile kadınlara karşı ayrımcılığın ve kadına yönelik şiddetle mücadele yönünde kayda değer yasal düzenlemeler gerçekleştirmiş, ulusal mekanizma niteliğindeki KSSGM için on yılı aşkın sürece talep edilmiş olan teşkilat yasasını çıkarmıştır. Tüm bunlara rağmen kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddetin son bulması yönünde somut sonuçlar alınamamıştır. Bu son bölümde kısaca kadın hareketince tanımlanan sorun alanlarına ilişkin kısa birer değerlendirme yapılacaktır.

Aile İçi Şiddet ve Namus Adına İşlenen Cinayetler

Ataerkilliğin hakim olduğu dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de kadına yönelik şiddet çok yaygındır. Basına da yansıyan araştırma ve haberlerden de açıkça anlaşıldığı gibi, kadına yönelik şiddet sadece alt sınıflar ve eğitimsiz kesimlerle sınırlı değildir. Her sınıftan ve eğitim düzeyinden kadınlar,

19 Şenol, Nevin vd. Avrupa Birliğine Giriş Sürecini İzleme Programı, Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi-Açık Toplum Enstitüsü, 2006, İstanbul, ss.: 12

şiddetin çeşitli şekillerine maruz kalabilmektedir. İlgili bölümde değinildiği üzere kadına yönelik şiddetin Türkiye’de gündeme gelmesi 1980’li yılların ikinci yarısında kadın hareketinin çabaları sonucunda mümkün oldu. AKP’nin iktidarda olduğu dönemde ise, kadına ilişkin şiddet bağlamında en fazla gündeme gelen konu kadın intiharları ile “namus” saikiyle işlenen cinayetler oldu. Birleşmiş Milletler kadın intiharlarını incelemek amacıyla özel bir raportör tayin etti. Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Şiddet Özel Raportörünün ilk bulgularına göre, intiharların sebepleri zorla evlilik, aile içi şiddet ve üreme hakkından mahrum bırakılmaktır. AB 2006 İlerleme Raporunda da altı çizildiği gibi intihar vakalarının arka planında yoksulluk, kentleşme, yerinden edilme ile iç göçün etkisi bulunmaktadır. Kadın intiharlarının, özellikle şiddetin, zorunlu göçün, çarpık kentleşmenin ve yoksulluğun ağır etkisinin yaşandığı Batman, Diyarbakır gibi kentlerde yaşanması, üzerinde durmaya değer bir husus olmakla birlikte yeterinde soruşturulmuş değildir.

Namus adına işlenen cinayetlerin yoğun bir şekilde gündeme gelmesi, 2005 yılında Meclis bünyesinde bir araştırma komisyonunun kurulmasına yol açtı. Komisyonun amacı, adında da belirtildiği haliyle “Töre ve namus cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Gereken Önlemlerin Belirlenmesi”²⁰ idi. 2005 yılında çalışmalarına başlayan komisyon ilgili akademisyenlerle ortak çalışma toplantıları düzenlemiş, kamu kurumlardan veri toplayarak görüşlerine başvurmuş, çeşitli inceleme ve araştırmalar gerçekleştirdikten sonra, çalışmasının sonuçlarını bir rapor olarak yayınlamıştır. Bu raporun Meclis Genel Kurulunda görüşülmesinin ardından Temmuz 2006 yılında “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” konulu Başbakanlık Genelgesi yayınlanmıştır. Bu genelge ile kadın ve çocuklara yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla “Şiddete 0 Hoşgörü” adıyla bir ulusal kampanya başlatılmıştır. Genelge bu konuda gerekli koordinasyonu sağlama görevini KSGM’ye vermiş ve 2006-2010 Şiddet Eylem Planı çalışmalarının başladığı duyurulmuştur.

Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuş olmasına ve bu konuda bir Başbakanlık Genelgesi yayınlanmış olmasına karşın, gerek kadın intiharları gerekse de namus adına işlenen cinayetler konusunda hükümetin yüzeysel, parçalı ve kısa vadeli bir politika izlediği belirtilebilir. Kadına yönelik şiddet ve kadın bedeni üzerindeki ataerkil denetim herhangi bir bölgenin değil Türkiye genelinin problemi

20 bkz.: Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, KSGM, 2006, Ankara

olmasına karşın, son yıllarda artan kadın intiharları ya da namus adına işlenen cinayetlerin ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesini işaret etmesi üzerinde durmaya değer bir husustur. Bu konuda medyaya yansıyan ve meseleyi Kürt kültürünün özsel bir uzantısı olarak gören ırkçı yaklaşımlar bir yana bırakıldığında, soruna daha çok kalkınmacı, modernleşmeci perspektiften yaklaşıldığı, "geri kalmışlık", "geleneklerin etkisi", "eğitim sorunu" gibi etkenlere bağlandığı görülmektedir. Bu yaklaşım, sosyo-ekonomik ve politik sorunları görmemek anlamına gelmektedir. Bölgede yirmi yılı aşkın süre devam eden şiddetin, koruculuk uygulamasıyla artan bireysel silahlanmanın, zorunlu köy boşaltmalarının, yerinden edilenlerin geldikleri kentlerde yaşadıkları yoksulluk ve entegrasyon sonuçlarının görmezden gelinmesi, kadın intiharları ve namus adına işlenen cinayetlerin önlenmesine yönelik politikaların da sonuçsuz kalmasına yol açmaktadır.

AKP iktidarı, sadece kadın intiharları ve namus adına işlenen cinayetlerde değil, çıkartılan çok sayıda yasaya ve yayınlanan genelgelere rağmen kadın-erkek ayrımı ve kadına yönelik şiddetin devam etmesinde kurumlara, devlet bürokrasisine hakim olan ataerkil zihniyetin de altının çizilmesi gerekir. Bu zihniyet yasalaların uygulanmasını güçleştirmektedir.

Eğitim

Türkiye’de kadınların ikincil konumunu pekiştiren, istihdama katılımlarını ve dolayısıyla gelir durumlarını etkileyen unsurlardan birisi de eğitim sorunudur. Türkiye’nin 2015 yılına değin tüm eğitim kademelerinde cinsiyet eşitliğini sağlamayı taahhüt etmiş olmasına karşın, bugün bu hedefin hayli uzağındayız. Ülkemizde okuma yazma bilmeyen nüfusun büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların beşte biri okur yazar değildir; üçte birinden fazlası ise ilk okul mezunudur. Halen okul çağında olduğu halde okul kaydı yapılmayan beş yüz bin kız çocuğunun bulunduğu tahmin edilmektedir.

2005-2006 öğretim yılında ilk öğretim çağında olan toplam 11.166.000 çocuğun 5.484.000 kız çocuklarından oluşmaktaydı. İlköğretim çağındaki erkek çocukların %95.59’u okullaşmışken, kızların %92.24’ü okullaşmıştı.

Kız ve erkek çocukların okullaşma oranı arasında ilk öğretimde ortalama %10’luk bir fark bulunmaktadır. Bu fark orta ve yüksek öğretimde daha da artmaktadır. Kız çocuklarının okullaşma oranı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde daha yüksektir. Bu bölge illerinin Türkiye’nin en yoksul illeri olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bölgede kişi başına düşen kamu yatırımları Türkiye ortalamasının üçte biri kadardır. Kişi başına gayri safi yurt içi hasıla da yine Türkiye

ortalamasının üçte biri düzeyinde kalmaktadır. İnsani gelişmişlik endeksi verilerine göre de Türkiye ortalamasının çok altında bir tablo söz konusudur. Bu iller ortalama gelirin en düşük olduğu illerdir. Bu illerdeki nüfus toplamı ülke nüfusunun %15'ine tekabül etmektedir ve bölge halkının %60'ı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.²¹ Bölgeye ilişkin bu sosyo-ekonomik koşulların düşük okullaşma oranlarındaki rolü göz ardı edilemez. Hatta başat etkenin yoksulluk olduğu belirtilebilir. Öte yandan Türkiye, BM çocuk hakları sözleşmesinin anadil hakkını öngörün maddesindeki çekinceyi kaldırmamış, anadili Türkçe olmayan çocukların eğitimlerine ilişkin herhangi bir düzenleme gerçekleştirilmemiştir. Bunun da kısmen de olsa kız çocuklarının okullaşması önündeki engellerden birisi olduğu belirtilebilir. Mevcut durum bu iken, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki kızların okullaşma oranını arttırmayı hedefleyen "Haydi Kızlar Okula" türünden kampanyaların kalıcı bir sonuç almasını beklemek gerçekçi değildir. Oysa AKP hükümetinin kızların okullaşma sorununa yaklaşımı, tıpkı istihdam sorunlarının çözümünde olduğu gibi sosyo-ekonomik bağlamı, yapısal sorunları göz ardı eden, semptomatik önlemler ve uluslararası finans çevrelerince desteklenen projelere güvenme şeklindedir. Halen MEB, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve uluslararası kuruluşların işbirliği ile "Haydi Kızlar Okula", "Temel Eğitime Destek Projesi", "Kardelenler Projesi" gibi projeler yürütülmektedir. Haydi Kızlar Okula Kampanyası ile 2003-2006 yılları arasında toplam 222.800 kız çocuğunun okullaştığı dile getirilmektedir.²²

AKP çok cüzi miktarda yardımı öngören eğitime şartlı destek uygulaması, cinsiyet eşitliğini sağlama hedefini gözetererek yürütülmektedir. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Müdürlüğü ile MEB arasında yapılan protokol çerçevesinde Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamında uygulanan şartlı nakit transferi, çocuklarını okula gönderemeyen veya okuldan almak zorunda kalan aileleri ekonomik yönden desteklemeye yönelik bir sosyal yardım niteliğindedir. Kız çocuklar için öngörülen yardım, erkek çocuklardan yüksek tutulmuştur. Kız öğrencilere temel eğitimde %21, orta öğretimde ise %40 oranında daha fazla parasal yardım yapılmaktadır. (erkek öğrencilere ayda 18, kız öğrencilere 22 YTL. Orta öğretime devam edenler içinse erkekler 28 YTL, kızlar için 39 YTL. Ödemeler doğrudan annelere yapılmaktadır. Bu kapsamda 2003'te 59 bin,

21 Bu bilgiler TESEV'in "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Sosyal ve Ekonomik Öncelikler araştırması"nın 22 Kasım 2006 tarihinde Ankara'da düzenlenen Tanıtım Toplantısı'nda dile getirilmiştir.

22 Bknz.:BM CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan (yayınlanmamış) 6 Periyodik Türkiye Raporu, ss: 26

2004'te 697 bin öğrenciye, 2005'te 1.216.919 öğrenciye eğitim desteği verilmiştir.

Eğitimin içeriği de cinsiyet ayrımcı niteliktedir. AKP, eğitimin içeriğini cinsiyet ayrımcı unsurlardan temizleyeceğini dile getirmesine karşın bu konuda somut bir girişim gerçekleştirilmemiştir. MEB'in merkez teşkilatı erkek egemen bir yapıdadır. Bakanlıkta üst yönetim düzeylerinde kadın yer almamaktadır. Eğitim emekçilerinin yarıya yakını (%44) kadınlardan oluşmasına karşın yönetici kademeler içinde kadın oranı %5 civarındadır ve AKP iktidarı döneminde bu oran değişmemiştir. Eğitim-Sen'in araştırmasına göre MEB'in Mayıs 2007'de gerçekleştirdiği yönetici ve yönetici yardımcısı atamalarının %95'ini erkekler oluşturmuştur.²³ Sendikalar ve toplum örgütlerince uzun süredir eğitimde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak MEB bünyesinde Cinsiyet Eşitliği Komisyonu kurulması talebi ise gündeme bile alınmamıştır.

İstihdam

OECD ülkeleri arasında kadınların işgücüne katılma oranı en düşük olan ülke Türkiye'dir. TÜİK'in Mart 2007 verilerine göre lise altı eğitilmiş kadınlarda işgücüne katılma oranı %20.4'tür.²⁴ Kadınların işgücüne katılma oranı yıllar itibarıyla düşme eğilimi göstermektedir. 1990'da %34,1, 2002'de %26,9, 2004 yılında ise %25,4 olan bu oranın²⁵ günümüzde %20'lere düşmüş olmasının nedeni, tarımda küçük üreticiliğin tasfiyesini öngören ekonomi politikaların AKP iktidarında da artan şekilde devam etmesidir. Türkiye ekonomisinde 12 Eylül sonrasında başlayan ve günümüze değin devam eden liberalleşme ve küresel kapitalizme entegre olma süreci, kırsal nüfusun kentlere akmasına neden olmuştur. Kentlerin tarımsal üretim faaliyetlerinden kopan kadınlara yeni istihdam olanakları sunmaması kadınların işgücüne katılma oranını düşürmektedir. Yaşanan tasfiye sürecine rağmen ülkemizde kadınların halen yarısından fazlası tarım sektöründe çalışmaktadır ve tarımda çalışan kadınların büyük bölümü ücretsiz aile işçisi statüsündedir. 2004 verilerine göre istihdama katılan kadınların %58,5'i tarım sektöründe, %12,9'u sanayide, %28,6'sı ise hizmetler sektöründe çalışmaktadır İşteki durum-

23 "MEB Atamalarının Cinsiyeti AKP İktidarının Toplumsal Cinsiyetini de Ele Veriyor", 18 Mayıs 2007 tarihli Basın Açıklaması, www.egitimsen.org.tr

24 Bu oran lise ve dengi okul mezunu kadınlarda %31,5, yüksek öğretim mezunu kadınlarda ise %71,4'tür. Kaynak: TÜİK Haziran 2007 Haber Bülteni, bkz.: www.tuik.gov.tr

25 Bknz.: "Türkiye'de Kadınların Çalışma Yaşamına Katılımı ve Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Gerçekleştirilen Çalışmalar", KSGM web sitesi: www.kssgm.gov.tr

ları açısından bakıldığında kadınların %13'ü kendi hesabına ve işveren konumunda çalışırken, %38'i herhangi bir ücret ya da yevmiye karşılığında çalışmakta ve %49'u ücretsiz aile işçisi olarak çalışma yaşamında yer almaktadır. Kadınların işsizlik oranı ülke ortalamasının üzerindedir. KSSGM'nin bildirdiğine göre Türkiye genelinde işsizlik oranı ortalama %9.7, kentlerde ise %17.9'dur. kentlerde yaşayan ve en az lise mezunu olan kadın nüfusundaki işsizlik oranı ise %18.6'dır.²⁶ Kuşkusuz bu durum gelir dağılımına da yansımaktadır. Benzer ekonomi politikalarının uygulandığı diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda yoksulluğun kadınlaşması olgusundan söz edilmeye başlanmıştır.

Emek piyasasında cinsiyete dayalı ayrışma bulunmaktadır. Kadınlar belli sektörlerde görece olarak daha kötü koşullarda ve düşük ücretli işlerde yoğunlaşmışlardır. Kadınların ağırlıklı olarak istihdam edildikleri sektörler, geleneksel kadınlık rollerinin uzantısı olarak değerlendirilen sektörlerdir. Ayrıca kadın-erkek çalışanlar arasında dikey bir ayrışma da söz konusudur. Kadınlar genellikle çalıştıkları meslek ve sektörlerde en alt kademelerde yoğunlaşırken, yönetsel konumlar erkeklerce doldurulmaktadır.

Kadınların büyük çoğunluğu kayıt dışı sektörde ve/veya düzenleyici yasaların geçerli olmadığı küçük işletmelerde istihdam edildiği için, çalışma yaşamına ilişkin koruyucu yasaların ve sosyal güvenlik şemsiyesinin dışında kalmaktadırlar. Özel sektörde çalışanların %59'u 1-4 kişinin çalıştığı işyerlerinde, yalnızca %10'u 50 ve daha fazla kişinin çalıştığı işyerlerinde çalışmaktadır. Devlet İstatistik enstitüsünün enformel sektöre ilişkin verilerine göre enformel sektörde çalışanların %15'ni kadınlar oluşturmaktadır ve bunların %95'i sosyal güvenceden yoksun bulunmaktadır.²⁷

Türkiye'de özellikle son yıllarda uygulanan yeni liberal ekonomi politikaları ve bu politikaların yarattığı ekonomik ve toplumsal etkiler, kadın istihdamını erkeklere göre daha olumsuz etkilemektedir. 1980'lerden günümüze doğru yaşanan süreçte, emek piyasası esnekleşmiş, kısa aralıklarla yaşanan her kriz döneminde reel ücretler azalmış ve enformel sektör giderek büyümüştür. Ekonominin istihdam yaratma kapasitesi zayıftır ve yapısal işsizlik önemli bir toplumsal sorun olmaya devam etmektedir. Ekonominin yapısal sorunları kadınların istihdamını yakından etkilemektedir.

26 "Türkiye'de Kadınların Çalışma Yaşamına Katılımı ve Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Gerçekleştirilen Çalışmalar", KSGM web sitesi www.kssgm.gov.tr

27 age, www.kssgm.gov.tr

Kadın-erkek arasındaki eşitsizlik, enformel sektörde daha da derinleşmektedir. Türkiye’de kayıt dışı sektörde çalışan kadın oranı, toplam kadın işgücünün üçte birinden daha fazladır. Bu ise kadınları sosyal güvenlik şemsiyesinin dışında çalışmak zorunda kaldıkları anlamına geliyor. 6 milyon çalışan kadının sadece %18.7’si sosyal güvenlik kapsamındadır. Türkiye’nin ekonomik yapısı giderek artan düzeyde küresel süreçlere entegre olmaktadır ve gerek ulusal gerekse de küresel kapitalizm açısından stratejik önem taşıyan enformel sektör ağırlıklı olarak kadın emeğinin sömürüsü ile işlemektedir. Kadınlar bu şekilde herhangi bir yasal korumadan ve uluslararası belgelerle güvence altına alınan sosyal haklardan yararlanamamaktadırlar.

1980’lerden itibaren tercih edilen ekonomi politikalarının ve bu politikaları destekleyen uluslararası finans çevrelerinin istemleri doğrultusunda sosyal devletin hızla tasfiye edilmesi, geçmişte dez avantajlı kesimlerin desteklenmesini sağlayan kamu harcamalarının kısılmasını, sosyal hakların azaltılmasını ve iş güvencesinin ortadan kaldırılmasını getirmektedir. Tüm bunlar kadınları çok çeşitli şekillerde olumsuz etkilemektedir. Gelir dağılımındaki uçurum giderek derinleşirken yoksulluk ve açlık sınırının altında yaşayan insan sayısı her geçen gün artmaktadır. Yoksulluk ve sosyal destek mekanizmalarının ortadan kalkması kadınların aile içindeki yüklerini ağırlaştırmaktadır. Öte yandan istihdama yönelik iş güvencesinin ortadan kalkması ya da esnek çalışma gibi uygulamalara geçilmesi, kadınların çalışma yaşamındaki zaten marjinal olan konumlarını daha da marjinal kılmaktadır. Kamuda personel rejimini tümüyle esnekleştirme yönünde değiştirmeyi hedefleyen “reform” yasasının ise çalışan kadınlara daha olumsuz bir şekilde etkilemesi muhtemeldir. Düzenleme henüz yürürlüğe girmemiş olmakla birlikte bu doğrultuda çıkarılan yönetmelik ve genelgeler, daha şimdiden çalışma yaşamına sözleşmeli istihdamın, norm kadro uygulamasının, işverenlere iş yoğunlaştırması hakkının verildiği ve performans değerlendirmesinin girildiği görülmektedir.

4857 sayılı İş Kanunu, doğum izinlerinin uzatılması, işyerinde cinsel tacize yer vermesi gibi olumlu düzenlemeler içermekle birlikte esas olarak çalışma yaşamının esnekleştirilmesine yönelik düzenlemeler içermektedir. Öte yandan çalışan kadınlar açısından hak doğuran kimi düzenlemelerin de belirli sayıda işçi çalıştırılması koşuluna bağlanmış olması kadınlar için bu hakların kullanımını imkânsızlaştırmaktadır. Örneğin yasanın uygulanmasına yönelik olarak 2004 yılında çıkarılan 25522 sayılı Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair yönetmelik görünüşte gebe ve emzikli kadınların korunmasına dair ayrıntılı bir düzenleme içeriyor. Ancak yönet-

melik oda açma yükümlülüğünü yüz ile yüz elli kadın işçi çalıştıran işyerleri ile, yurt açma yükümlülüğünü ise yüz elliden fazla kadın işçi çalıştırma koşuluna bağlamış olması bu yönetmeliğin düzenlediği hakları kullanılmaz kılmaktadır. Zira küçük işletmelerin ağırlıkta bulunduğu Türkiye ekonomisinde 100-150 kadın işçi çalıştıran işletme sayısı çok azdır. Oda ve yurtların sadece kadın işçi kıstasına bağlanması ise çocuk bakımını sadece annelik rol ve görevlerinin bir uzantısı olarak değerlendirilmesinin yansımasıdır. ILO belgeleri çocuk bakımını sadece çalışan anne hakları bağlamında ele almamaktadır. İlgili pek çok uluslararası belgede çocuk bakım ve yetiştirme yükümlülüğünde anne ve babaya eşit rol veren ebeveyn izninden söz edilmektedir.

Kadın yoksulluğu ve istihdam sorunu karşısında AKP'nin politikaları gerçekçilikten ve sonuç alıcı olmaktan uzaktır. Kadınların çalışma yaşamındaki ikincil konumlarına ve istihdam sorunlarına ilişkin yukarıdaki tablonun köklü yapısal kaynakları bulunuyor. Dolayısıyla çözümün de yasal düzenlemelerin yanı sıra yapısal sorunları aşmaya yarayacak sosyo-ekonomik dönüşüm programları içermesi gerekir. Bunun için ise kuşkusuz böylesi bir perspektifin, istemin ve hayata geçirecek iradenin olması zorunlu. AKP hükümetinin, daha çok ulusal ve uluslararası sermayenin taleplerine göre oluşturduğu ekonomi programı, söz konusu köklü düzenlemeleri öngörmüyordu. Görünen o ki bu yönlü bir istem ve irade de oluşmadı. Bunun yerine küresel sermaye çevrelerinin dünya çapında artmakta olan ve doğrudan küresel kapitalizmin gelişimiyle alakası bulunan yoksulluğa karşı geliştirdikleri sihirli formüllerle yetinildiği görülüyor. Zira AKP'nin çalışma yaşamındaki cinsiyet ayrımına ve kadın işsizliğine karşı geliştirdiği önlemler; mikro kredi ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi gibi çeşitli projelerden ibarettir. Kadın yoksulluğu ve işsizlik sorununun, kadın girişimciliğinin arttırılması ile çözülebilecek bir sorun olarak ele alınması başlı başına problemlili bir yaklaşımdır. Bugünlerde yaratıcısı Bangladeşli Muhammed Yunus'un 2006 Nobel Barış Ödülü almasıyla popüler olan mikro kredi uygulaması ile kadın yoksulluğunu ortadan kaldırmadığı gibi kadınların yeni yükler altına girmesine neden olmaktadır.²⁸

Emek piyasasının ayrımcı ve eşitsiz konumu kadın örgütlerince yeterince gündeme getirilirse dahi uluslar düzlemde, örneğin AB ilerleme raporlarında sık sık dillendirilmektedir. Ancak AB ilerleme raporlarının da daha çok, AB'nin kuruluş ruhuna paralel bir şekilde, verimliliğin arttırılması ve kadın işgücünün daha aktif

28 Mikrokredi uygulamasına ilişkin eleştirel bir değerlendirme için bkz.: Sibel Özbudun, "Serbest Piyasa Kadınları Neden Özgürleştirmez?", TMMOB Joloji Mühendisleri Odası Kadın Haber Bülteni, sayı: 1, Ocak-Şubat-Mart 2007, ss. 43-52

bir şekilde emek piyasasına dahil edilmelerini gözetmekte olduğu belirtilmelidir. Aslında ilgili bölümde belirtildiği gibi Türkiye’de emek piyasasında ayrımcılığa ilişkin yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan AKP’nin iktidara gelmesinden sonra 2004 yılında çıkan İş Kanunu, cinsiyete göre ayrımcılığı açıkça yasaklamaktadır. Ancak veriler, bu yasağın yaşamda yeterince karşılık bulmadığını gösteriyor. Bunda cinsiyet rollerine ilişkin zihniyet örüntülerinin değişmemiş olmasının yanı sıra kapitalist kâr mekanizmalarının, kadınların çalışma yaşamındaki ikincilliğini yeniden üretmesinin de payı olmalı.

Yerel Yönetimlerde ve Parlamentoda Eksik Temsil

Parlamentonun uzun yıllardır koruyageldiği cinsiyet tablosu Kasım 2002 seçimlerinde de değişmedi. Kadın milletvekili oranı 4.2’de kaldı; 550 milletvekilinin sadece 24’ü kadın. Türkiye bu kadın parlamenter oranıyla 189 ülke içinde 160. sırada yer alıyor. Dünya genelinde kadınlar yerel yönetimlerde merkezi oranlara göre daha fazla temsil ediliyorlar, Türkiye’de yerel yönetimlerdeki kadın oranı parlamentodaki oranın da altındadır. 3.225 belediye başkanının sadece 18’i kadındır (%0.56). Belediye meclis üyelerinin %2.32’si il genel meclis üyelerinin ise yalnızca %1.75’i kadındır. Bu tablonun Türkiye’nin uluslararası platformlardaki taahhütlerine uymadığı ve kadın hareketinin taleplerini karşılamadığı açıktır. AKP hükümeti kadınların siyasi temsiline arttırılması yönünde hiçbir somut adım atmamıştır. Kadın örgütlerinin siyasi partiler ve seçim kanununa kadın kotası konması talebi karşılık bulmamıştır. Aksine 22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinde meclise girecek kadınların sayısını arttırmaya çalışan KADER’in kota talebine, Başbakan, girişte de belirtildiği gibi “Kadınlar mal mı ki, kota istiyorsunuz” yanıtını vermiştir. Kadınların siyasal temsiline arttıracak yasal bir düzenleme bulunmadığı gibi AKP, bu soruna ve çözümüne ilişkin kuramsal bir düzenleme de gerçekleştirmemiştir. 1998 yılında kısa bir süreliğine faaliyet yürüten TBMM Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu dışında Türkiye’de Meclis düzeyinde kadın-erkek eşitliği komitesi ya da komisyonu türünden bir yapılanma bulunmamaktadır.

Sonuç Yerine

AKP iktidarı döneminde mevzuatta kadın aleyhine hükümlerin ayıklanması ve şiddeti önleyici düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gibi önemli adımlar atılmıştır. Ayıklama işleminin ve özellikle yeni TCK ile getirilen kimi düzenlemelerin, AKP’nin muhafazakâr aile ideolojisi ile açık bir şekilde çelişmesine rağmen gerçekleştirilmesinde, Türkiye’nin taraf olduğu veya imzaladığı uluslararası düzenle-

melerin doğurduğu y¼k¼ml¼l¼kler ile kadın hareketinin etkisi olmuştur. H¼k¼met bu d¼zenlemelerin mecburen yapmıştır.

Söz konusu zoraki durumun, iş yerinde cinsel tacizin suç sayılmasına karşın yasada açık tanımının yapılmamış olmasını ya da sığınma evleri ile ilgili d¼zenlemenin denetleme ve uygulanmasını sağlama mekanizmalarının oluşturulmaması gibi durumları, KSGM'nin kapasitesinin bir türlü genişletilmemesini, hükümetin bu tür d¼zenlemelerde yaşadığı isteksizliğin ya da zorlanmanın yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. D¼zenlemeler bir nevi yasak savma mantığıyla gerçekleştirilmiştir.

Öte yandan AKP hükümeti, kadın-erkek eşitliği doğrultusunda yeni TCK gibi yasal d¼zenlemeleri gerçekleştirmiş olmasına karşın, özellikle sosyal haklara ilişkin d¼zenlemelere yaklaşımı farklı olmuştur. Gerek Avrupa Sosyal Şartına ilişkin son d¼zenlemenin gerekse de ILO'nun kadın çalışanların haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin d¼zenlemelerinin, -sendikaların ısrarlı taleplerine karşın- önceki hükümetlerde olduğu gibi AKP hükümeti tarafından da yeterince teveccüh görmemesi, dikkate değerdir. Çalışma yaşamında kadınların maruz kaldıkları ayrımcılık noktasında AKP'nin geleneksel cinsiyet yaklaşımı ile küresel kapitalizmin yeni liberal politikalarının buluştukları görülmektedir. Yaşamın çeşitli alanlarında kadına yönelik ayrımcılık ve şiddet konusunda güçlü kampanyalar yürüten ve duyarlılık yaratmayı başaran kadın örgütlerinin, emek alanında sessiz kalmaları ayrı bir değerlendirmeyi gerektiriyor. Böylesi bir değerlendirme, bu makalenin sınırlarını aşar. Ancak bunda sendikal politikaların, toplumsal cinsiyete yeterince duyarlı olmamalarının yanı sıra kadın hareketinin sınıfsal karakterinin de etkili olduğunu belirtmekle yetinelim.